

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

met een volwassen partner verdonkere-maand wordt. In die afsplitsing herkent hij voor de zoveelste keer een idealisering van liefde als iets dat eerder bestaat uit stabiliteit, constantheid en evenwicht dan iets dat ook verwijst naar passie en destructie. Deze idealisering bespeurt hij minder in de Franse psychoanalyse, met verwijzing naar Lacans begrippen 'jouissance' en 'hainamoration'.

Green eindigt zijn uiteenzetting met een mooie analyse van *The phoenix and the turtle*, een mysterieus gedicht van Shakespeare over mystieke en alles verterende passie.

Voor Kohon is de 'gekte' in de behandelkamer aanleiding om te exploreren wat het verschil is tussen 'krankzinnigheid' en '(normale) gekte' en uit te zoeken welke factoren een bijdrage leverden aan het herstel van zijn patiënt. Natuurlijk gaat het dan over het zorgvuldig 'lezen' van de tegenoverdracht. Patiënten zoeken niet alleen het oude in de overdracht maar hopen ook op een nieuw begin in de ervaring van die speciale, unieke intimiteit van de psychoanalytische situatie.

Love and its vicissitudes is een inspirerend, dun boekje vol van psychoanalytische wijsheid.

Brits geweld

Bespreking van

Celia Harding (red.) (2006). *Aggression and destructiveness — Psychoanalytical perspectives*. Londen: Routledge.
ISBN 978 1 58391 885 2, 256 pp., £ 20,99

FRANCIS GELEYNIS

Na een cyclus van referaten en artikelen over seksualiteit (*Sexuality, psychoanalytic perspectives*) in 2001, hield de Foundation for Psychotherapy voor haar professionele

leden in 2004 een nieuwe lezingencyclus over agressie en destructiviteit. Ook deze lezingen en bijdragen werden gebundeld door Celia Harding, in *Aggression and destructiveness*.

In het inleidende hoofdstuk (Harding) wordt de evolutie in het denken van Freud over agressie geschetst: agressie krijgt geleidelijk een meer centrale plaats in zijn denken en mettertijd erkent hij naast seksualiteit een 'doodsdrift' als enigmatische bron van destructieve regressie. Zijn inzichten worden aangevuld met die van Klein, voor wie agressie veeleer de drijfveer van psychische ontwikkeling is. Als hedendaagse modellen over destructiviteit worden vooral de inzichten van Glasser over perversie en de verbanden tussen gedesorganiseerde gehechtheid en destructiviteit besproken.

In een volgend theoretisch hoofdstuk stelt Royston dat de doodsdrijf als 'constitutionele destructiviteit' een theoretisch moeilijk te verdedigen verklarend begrip is. Het minimaliseert namelijk het belang van traumatische ervaringen met misbruikende en mishandelende zorgfiguren in de kindertijd voor het ontstaan van destructiviteit. Hij verwijt Freuds conceptualisatie dat ze in wezen intrapsychisch is, een conflict binnen het onbewuste tussen psychische energieën, alsof de feitelijke levensomstandigheden en ervaringen er slechts in tweede instantie toe doen.

Ondanks zijn bezwaren tegen de meta-psychologische theorie van de doodsdrijf erkent de auteur dat in de klinische praktijk verschijnselen als de negatieve therapeutische reactie moeilijk kunnen worden 'begrepen' tenzij men in psychische inertie, herhaling, regressie, het effect van doodsdrijf 'ziet'.

In een goed artikel, *From biting teeth to biting wit*, beschrijft Parsons het proces van de integratie van agressie tijdens de vroegkinderlijke ontwikkeling. In een bijdrage van Rens wordt vanuit de gehechtheidstheorie het verband tussen trauma, gedesorganiseerde gehechtheid,

gebrekkige reflectieve functie, mentalisatie en slechte affectregulatie in de volwassenheid uitdrukkelijk beschreven.

Voor mij was de bijdrage van Harrison de meest interessante. Zij presenteert het relaas van een intensieve psychotherapie van een man wiens vader een devaluerende relatie met moeder had. De man in kwestie was zelf niet bijzonder agressief of destructief. Hij leefde vooral ingeperkt. Tijdens zijn analyse ervoer hij dat zijn identificaties met vader oppervlakkig waren, en dat hij zich overgeleverd voelde aan een intrusieve fallische moeder die hij niet kon missen maar evenmin kon toelaten (een relatie die hij met zijn vrouw herhaalde). Hij ontwikkelde hierop een obsessionele, vreugdeloze anale levensstijl enerzijds en een perverse sadomasochistische homoseksuele fantasie anderzijds. Op een erg betrokken wijze illustreert de auteur dat men ook zonder het directe slachtoffer te zijn van agressief gedrag (de woede van vader was exclusief op moeder gericht en zijn ouders scheidde toen hij vier jaar was), verstrekende gevolgen ervan kan ondervinden: in dit geval was zijn vrees voor een gewelddadige penetratie een gevolg van zijn identificatie met de ervaringen van moeder. Vader was zo afwezig of beschadigend dat hij zich niet met hem kon identificeren, zeker niet als (seksuele) man en evenmin op een dieper vlak: zijn innerlijke, psychische ruimte was te lang gepenetreerd door een aanvoelen van geweld tussen zijn ouders.

De perversie is het model bij uitstek van een functioneren waarbij de libido door de doodsdrijf is gekoloniseerd. Ruzsyczynski sluit zich aan bij de zienswijze van Glasser, die de perversie als een geërotiseerde agressieve afweer ziet tegen een narcistisch krenkende relatie. Hij sluit zich tevens aan bij de klassieke visie op perversie die loochening van 'de realiteit' en splitsing van het ego als centrale mechanismen van de perversie ziet. Een normale psychische ontwikkeling leidt tot de erkenning van 'the facts of life' (Money Kyrle): de alteriteit van de ander, de oedipale situatie (het erken-

nen van de seksuele relatie van de ouders), van het generatie- en het geslachtsverschil (castratie), van het verstrijken van de tijd, van verlies en dood. In de perversie worden deze realiteiten beleefd als ondraaglijk. Ze worden geloofend of co-existeren met 'de geloofende realiteit', ogenschijnlijk zonder een zweem van intern beleefd conflict of contradictie.

In het laatste deel van het boek worden verschillende destructieve fenomenen behandeld: misantropie; wraak; pesten bij jongeren; kansarme, mishandelde vrouwen in een psychoanalytische setting; suicidale psychotische patiënten en destructieve overheidsreglementeringen; *acting in* (het missen van sessies) en negatieve therapeutische reacties.

De bijdrage van Kleimberg over de relatie tussen agressie en depressie vond ik zeer verhelderend. Depressie heeft te maken met verlies en agressie over het geleden verlies. Hij verbindt de pathologische depressie met een onvermogen om agressie bewust of onbewust symbolisch uit te drukken. Zijn visie steunt op het werk van Segal. Het boek is voor mij erg 'Brits' door de vignetten en gevalsbesprekingen van langdurige, intensieve (vier of vijf sessies per week) analyses over vele jaren met niet alleen verwijzingen naar de 'klassieken' (zoals Freud, Klein, Winnicott en Bion) maar ook naar de hedendaagse coryfeeën (Steiner, Segal, Fonagy).

Uit de presentaties blijkt het vertrouwen van de auteurs in het kader als *container* van destructiviteit (door de intensiteit en de duur van de behandelingen) boven de bijna parametrische aanpassingen op het vlak van de neutraliteit, die onder anderen Kernberg lijkt te verkiezen. Opvallend is dat dit boek, uitgegeven door een psychotherapievereniging, op geen enkele plaats verwijst naar specifieke psychotherapiemodellen die recent werden ontwikkeld en die meer en meer worden toegepast, zoals de Transference Focused Psychotherapy en de Mentalisation Based Treatment. Ook is het vreemd dat in dit werk niet gesproken

wordt over middelenmisbruik, toch een uiting van destructiviteit par excellence. Uitgangspunt voor deze cyclus was dat hij een bijdrage zou leveren aan het begrijpen van agressie die op zichzelf, de ander en op de realiteit is gericht. Het boek slaagt hierin, al vraagt het inspanning en ›bezingingstijd› alvorens meer inzicht tot stand komt. Ik vond het een waardevol boek.

De ondraaglijke banaliteit van Klein

Bespreking van

Jon Mills (red.) (2006). *Other banalities — Melanie Klein revisited*. Londen: Routledge. ISBN 978 1 58391 751 0, 248 pp., £ 21,99

LUT DE RIJDT

Melanie Klein geldt nog steeds als één van de grote figuren in de psychoanalyse. Haar leven leek getekend door splitsingen: ze werd geliefd, gehaat en ze deed de psychoanalyse in Londen op zijn grondvesten wankelen. Jones noemde haar ›trail-blazing yet rueful›, dit in tegenstelling tot Anna Freud die door hem ›simply banal› werd bevonden (p. 1).

De titel van voorliggend boek suggereert dat Klein niet ›simply banal› is. Volgens Mills, de redacteur die in *Other banalities* tien bijdragen over Klein verzamelde, is haar banaliteit van een ›hogere› orde. Ze legt namelijk de simpliciteit van het onbewuste op een briljante manier bloot als een herhaling van tegengestelde krachten (liefde, haat, schuld, afgunst) die de internalisatie van het object structureren. Wat Mills briljant noemt, dreigt echter banaal te worden als het onvatbare van het onbewuste gereduceerd wordt tot enkele mak-

kkelijk in kaart te brengen krachten. Van een andere banaliteit is het feit dat de loyaliteiten binnen de kleiniaanse groep vaak de kleiniaanse splitsingstheorieën lijken te weerspiegelen. Mills schrijft dat veel orthodoxe kleinianen, onder wie al die van de Melanie Klein Trust, een bijdrage weigerden aan een boek met zo'n oneerbiedige titel.

Dit boek heeft als doel de, ook al vrij banale, verzuchting van Klein ernstig nemen ›that my work will perhaps after all survive and be a great help to mankind›. Klein lijkt inderdaad echter vooral voor clinici belangwekkend. Overigens bevat *Other banalities* nu eens niet alleen bijdragen van clinici maar ook van sociologen, filosofen, literatuurcritici, geïnteresseerden in religie en politiek, en is daardoor een verre van banale onderneming. Volgens Hinshelwood begreep Klein, die geen universitaire opleiding had, niet waar het Freud in zijn wetenschappelijk project om te doen was. Ze kon niet vatten wat hij verstond onder ›psychische energie›, maar daardoor kon zij juist radicaal nieuwe wegen openen voor de psychoanalyse en de fantasieën van de patiënt centraal plaatsen. Deze analyse is interessant, aangezien Klein vaak geassocieerd wordt met het belang van de biologische wortels in de ontwikkeling. Tegelijk verheldert ze ook Kleins eigenzinnige, in essentie klinische, invulling van de doodsdrijf, die hoe dan ook verschilt van die van Freud.

Volgens Rustin oversteeg de wetenschappelijke betekenis van Klein in belangrijke mate die van haar tijdgenoten en heeft ze een significante bijdrage geleverd tot het begrijpen van de menselijke natuur. De vraag welk soort wetenschappelijkheid de psychoanalyse kan en moet beoefenen houdt ons nog steeds bezig. Volgens Rustin hangt veel af van toevallige, culturele factoren, zoals het feit dat in Kleins tijd alleen vrouwen toegang hadden tot de intensieve observatie van baby's. Cruciaal is, en deze visie blijft ook binnen de hedendaagse psy-